

отечественной системы образования, а также проблемы, с которыми сталкиваются учебные заведения.

Ключевые слова: учебное заведение, ассоциированная школа ЮНЕСКО, гуманистическая образовательная система, международное сотрудничество, культурно-образовательный проект.

Summary

Martinchuk I. I. UNESCO Associated School in Svyatogorye - school of the XXI century.

In 1967 Ukraine joined the UNESCO Associated Schools Project and since then has been actively developing a system of pilot schools.

Activities associated schools in Ukraine is considered by the example of Svyatogorsk secondary school level I-III of the Donetsk region, which is one of the first became a member of the Association.

The paper analyzes the direction and activities of the collective institution, cultural and educational projects, festivals and conferences of international, national levels, in which the delegations of the school took part, revealed the role of the Associated Schools in the formation of a new European direction of Ukrainian education system, and problems faced by educational institutions.

Keywords: school, UNESCO Associated Schools, humanistic educational system, international cooperation, cultural and educational projects.

УДК 930.2:314(477.7) «18/19»

Ю. Р. Москальова

ДИТЯЧА БЕЗПРИТУЛЬНІСТЬ ТА БЕЗДОГЛЯДНІСТЬ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.): АНАЛІЗ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ

***Реферат.** Значний пласт матеріалів стосовно проблеми соціальної підтримки і доброчинності загалом, та проблем дитячої безпритульності та бездоглядності, зокрема, опубліковано у періодичних виданнях. В статті аналізуються матеріали видань щодо дитячої безпритульності та бездоглядності на території Півдня України з другої половини ХІХ – до початку ХХ століття. Саме в цей період виокремлюється спеціальна періодика з питань благодійності. На сторінках періодичних видань з'являлися критичні огляди літератури, статті європейських дослідників, повідомлялося про кількість покинутих дітей в регіоні та стан розвитку державної і приватної ініціативи у подоланні явища «діти вулиці».*

В роботі проведено аналіз періодичних видань за обраною проблематикою, визначено основні аспекти, висвітлені на їх сторінках.

Доведено, що поява спеціалізованої періодики з питань благодійності внесла позитивні корективи в подолання явищ безпритульності та бездоглядності. Насамперед важливим стає залучення досвіду доброчинності, а також поява спеціального місця для обговорення питань сьогодення, залучення небайдужих до спільної боротьби з дитячою безпритульністю та бездоглядністю.

Ключові слова: безпритульність, бездоглядність, благодійність, періодика, журнал, суспільна опіка.

Для історичної реконструкції будь-якого явища важливе місце посідають періодичні видання. Даний вид джерел має комплексний і синтетичний характер. По-перше, періодика містить багато форм інформації (документи, статистичні дані, листи, спогади). По-друге, інформація в різних газетах надходить до читача оперативно, що говорить про відображення найзнаковіших подій. По-третє, подана інформація є готовим продуктом для читацької аудиторії, що не завжди підтверджує її достовірність. Широка різноплановість подій, їх неоднозначне висвітлення формують джерельну цінність даного комплексу джерел.

Поява спеціальної періодики щодо питань благодійності датована другою половиною ХІХ ст. Однак, окрему групу періодичних видань з питань опіки започаткував ще на початку ХІХ ст. «Журнал Императорского Человеколюбивого общества», який був єдиним спеціальним

благодійним органом і виходив у 1817–1826 рр. Щоправда, періодичних видань, які б цілеспрямовано описували стан дитячої безпритульності та бездоглядності Півдня України наприкінці XIX – на початку XX ст., залишалось небагато.

З-поміж науковців, що зверталися до розробки проблеми дитячої безпритульності та бездоглядності на Півдні України наприкінці XIX – на початку XX ст., слід відзначити дослідження О.М. Бобкової, Ю.В. Богінської, І.С. Гребцової та С.А. Накаєвої, А.М. Савочки, Ю.І. Гузенка [1]. Щодо розкриття інформативного потенціалу періодичних видань даного періоду, то у 2012 р. вийшла друком стаття Н. Гончарової, у якій зроблено джерельний аналіз періодичного видання «Вестник благотворительности», а у грудні 2014 р. – стаття Ф.Я. Ступака, присвячена аналізу журналу «Детская помощь» [2]. Зокрема, проблеми дитячої безпритульності та бездоглядності, висвітлені в періодиці в регіональному вимірі (Південь України), залишаються малодослідженими.

В останній чверті XIX ст., в умовах оновлення соціально-економічного устрою, в періодиці знайшло місце відображення проблем дитячої безпритульності та бездоглядності. Найбільш показовими у висвітленні даних питань були журнали «Детская помощь», «Трудовая помощь», «Вестник благотворительности» (перший «Вестник благотворительности» побачив світ у 1870 р. в Петербурзі під редакцією доктора А. Тіцнера, загалом же вийшло 7 номерів). Зазначені вище видання репрезентували теоретичні засади філантропії, що базувалися на викладенні статей західноєвропейських вчених, друкували законодавчі матеріали, статuti і програми різних товариств і закладів опіки, ілюстрували особистий внесок окремих філантропів, підбивали підсумки проведеної роботи, опубліковували статистичні матеріали.

Журнал «Трудовая помощь» виходив у Санкт-Петербурзі протягом 1897-1918 рр. з підзаголовком: «Журнал, издаваемый Попечительством о домах трудолюбия и работных домах». З 1899 по 1916 виходило по 10 номерів на рік (щомісяця, крім липня і серпня). В номерах 5 і 10 містилися покажчики змісту. Подекуди покажчики змісту містилися і в інших номерах видання. Так, у 1917 р. вийшло 7 номерів з покажчиком. В перші два роки існування журналу виходило 12 номерів щорічно, деякі випуски виходили об'єднаними (наприклад, у 1898 – номери 3-4, 5-6, 9-12). Редактором журналу був відомий правознавець і публіцист Володимир Федорович Дерюжинський.

Журнал складався з двох відділів – офіційного (мав річну пагінацію) і неофіційного (з піврічною пагінацією). На вкладних аркушах містилися таблиці, фото, карти. Також журнал включав цілі додатки до номерів та навіть огляди законодавчих заходів, адміністративних розпоряджень і заходів органів центрального і місцевого управління у сфері громадського піклування, включаючи земства і міські самоврядування. Мета журналу полягала у висвітленні відомостей для установ трудової допомоги, публікаціях статей стосовно питань опіки, ознайомленні населення з розвитком трудової допомоги за кордоном і демонстрації життя вітчизняних благодійних установ. Докладно розглядалися установи піклування: будинки працелюбства, тимчасові притулки, дитячі будинки, навчальні майстерні, народні будинки та бібліотеки.

Структура видання складалася з наступних постійних рубрик: 1) журнали засідань Комітету Піклування, 2) відомості про надходження-витрати, 3) статті щодо розвитку піклування в регіоні, 4) хроніка благодійності в Росії і за кордоном, 5) літературний огляд. Інформація була спрямована на допомогу різним нужденним соціальним групам: безпритульним, покинутим, непрацездатним, хворим, випущеним із в'язниць, жебракам і навіть волоцюгам. Однак, однією з найбільших груп виявлялися безпритульні та бездоглядні діти, так звані «діти вулиці», позбавлені батьківського тепла й покинуті напризволяще. Саме про них мова піде далі.

Головними напрямками роботи дитячих притулків, описаними на сторінках журналу, безумовно були виховання та трудове навчання дітей. Так, в описаному Михайло-Семенівському сирітському будинку на 1 січня 1908 року навчалися 151 хлопець, а в Благовіщенському сирітському будинку 160 дівчат. Дітей поділяли на дві великі групи: до 7 років і старші. Навчання відбувалося за програмою тодішніх початкових навчальних закладів (загальноосвітні предмети) з акцентом на вивчення Закону Божого. В сиротинцях працювали народні училища, в яких навчалися і діти місцевих жителів. Майстерні надавали можливість опанувати справу плетіння, виготовлення чобіт, кравецьку справу. Дівчат навчали ткацтву, шиттю, вишиванню. Важливо, що свою роботу дівчата часто виконували на замовлення,

виготовляючи найчастіше постільну білизну, предмети одягу. Робота супроводжувалася співами як церковних так і народних пісень. Високий показник музичної культури підтверджується тим, що в 1907 р. 7 вихованців притулку були прийняті на навчання до Одеського музичного училища, а 3 з них отримали навіть стипендії від П.С. Раллі в розмірі по 10 рублів на місяць [3, с. 413-416].

В одному з випусків журналу, датованому 1909-м роком, було викладено режим роботи Будинку працелюбства в пам'ять Імператора Олександра III в місті Одеса. При даному закладі також діяло училище, в якому опановували вміння певному ремеслу не лише діти, а й дорослі. Зокрема, в той же рік в училищі навчалися 80 учнів (50 хлопців і 30 дівчат). Учні розподіляли на три відділення: перше, друге та випускне. У статті десятого номера за 1909 рік докладно висвітлювався навчальний процес у виховному закладі. Період навчання тривав 178 днів. Починалися заняття 8 січня, а закінчувалися 20 грудня, з перервами на сезонні канікули. Навчальний день розпочинався о 8.30, а закінчувався о 14.00. Програма для дітей базувалася на програмі народних училищ. Решта дня присвячувалася трудовому вихованню. Вартість щоденного утримання в училищі однієї людини становила 15,01 коп. [4, с. 506]. Вихованці училища щоденно безкоштовно отримували чай і цукор із хлібом, а напередодні свят – по 40 руб. на нове взуття. На новорічні свята в училищі влаштовували свята, ігри, наряджали різдвяну ялинку.

Варто підкреслити, що в кожному випуску журналу подавалися численні статистичні показники про чисельність дитячих притулків, кількість вихованців у них, а також про пожертвування як з боку окремих піклувальників, так і з боку держави. Так, в одному з випусків 1901 р. знаходимо: «число детских дневных приютов в Одессе в 1901 году увеличилось ... до 211 против 187 предшествовавшего года...В стоимость содержания одного ребенка в день входило 14,2 вместо 15,5 коп.» [5, с. 481]. Як бачимо, аналіз таких статистичних показників передає як стан справ опіки та піклування в регіоні, так і ситуацію соціально-економічного добробуту загалом.

Цікавим залишається той факт, що більшість статей були присвячені трудовій освіті дітей, які перебували під опікою, відкриттю будинків працьовитості. Метою такого виховання було забезпечення випускників притулків робочою професією, що надавало ширші можливості для працевлаштування. На сторінках журналу описувалися сезонні роботи хлопців, особливо в літній період, коли трудовій діяльності приділяли більший відсоток часу, ніж навчальній. Так, поняття «щоденник» є похідним від докладного опису денних робіт [6, с. 20]. Особлива увага приділялася і духовному вихованню, оскільки діти щодня мали можливість усамітнення на ранкову і вечірню молитви, в т. ч. і про померлих піклувальників.

Значна кількість статей журналу були спрямовані на досягнення комфорту вихованців дитячих будинків та установ опіки. Серед чинників, які б могли забезпечити кращий рівень емоційного стану вихованців, вищі показники у навчанні, виділяли: «возможность любить воспитанников, наличие идеального состава педагогов, принцип семейного начала, возможность не пустить детей по ложному пути семьи» [7, с. 337].

Серед журналів чинне місце посідає «Вестник благотворительности», який виходив щомісяця з 1897 по 1902 рр. під редакцією Є.С. Шумигорського. Журнал мав відомчу приналежність – видавався Центральним Управлінням дитячих притулків Відомства установ імператриці Марії. Журнал складався з наступних відділів: 1) офіційний відділ; 2) спеціальний відділ; 3) літературний відділ; 4) замітки та повідомлення; 5) хроніка та деяких рубрик.

«Офіційний відділ» журналу містив інформацію щодо державних розпоряджень у сфері благодійності (постанови уряду, законодавчі проекти), а також повідомляв про опікунську діяльність дворян на Півдні України, призначення їх на посади, запровадження стипендій та ін. Як приклад, у 1897 р. колезький радник Ганзен призначений помічником попечительки Одеського дитячого притулку імені государині-імператриці Марії Федорівни, а рік потому - почесним членом Одеського міського опікунства дитячих притулків [8, с. 3].

Подібна інформація містилася й у відділі «Хроніка». Наприклад, в одному з номерів «Вестника» в даній рубриці містилася інформація про передачу Товариству опіки про дітей в місті Катеринославі будинку в с. Паньківка та пожертвування в розмірі 10 тис. карб. [9, с. 64].

Решта рубрик містили описи дитячих установ, статистичні дані щодо пожертвувань на їх користь, відомості про призначення почесних членів. Відрізнялася змістовим наповненням лише рубрика «Літературний огляд», де містилися рецензії та статті на нові літературні

видання. На думку дослідниці Н. Гончарової таке навантаження рубрик дозволяє відносити журнал до тих, що описують «історію дворянської благодійності на Півдні України в другій половині XIX – на початку XX ст.» [10, с. 146].

Цікавим джерелом виступає «Одесский вестник» (1827-1865). На його сторінках зустрічаємо інформацію щодо діяльності Одеського приказу громадського піклування, до якого належало Дівоче училище (з 20-х рр. XIX ст.). Приказ виділяв 8.000 руб. на розвиток училища щорічно, а кількість учениць досягала 150-190 чол. [11].

Створене у 1829 р. Новоросійське жіноче благодійне товариство набуло широкого розголосу на сторінках «Одесского вестника». У 1836 р. товариство було перейменоване на Одеське жіноче благодійне товариство. Очолила його дружина тамтешнього генерал-губернатора Єлизавета Ксавер'ївна Воронцова. Кошти для нього збирали за рахунок пожертв небайдужих одеситів. В результаті Новоросійське жіноче товариство на 1834 р. у своїй скарбниці нараховувало суму в 107000 руб., з яких 62000 руб. становили пожертви, а 26 000 руб. надійшли від проведення лотерей, концертів, вистав, організованих керівниками товариства [12].

Якщо звернутися до періодичних видань Таврійської губернії, знаходимо широке коло газет та журналів, які повністю або опосередковано висвітлюють окремі питання благодійної політики місцевих органів щодо вирішення питань дитячої безпритульності та бездоглядності. Назвемо основні з них: «Таврические епархиальные ведомости», «Культура народов Причерноморья», «Южные ведомости», «Ялта» та ін.

Засновником першого в Таврійській губернії притулку для хлопчиків виступив відомий державний і громадський діяч Андрій Якович Фабр (1789-1863). Капітали, котрі Андрій Якович залишив у кредитних та боргових паперах, склали 339 480 руб. сріблом [13, с. 102]. 6 червня 1873 р. Сирітський будинок А.Я. Фабра було включено до складу цього відомства установ імператриці Марії. На сторінках етнічного сімферопольського часопису «Южные ведомости» знаходимо цікаву інформацію про умови прийому до сиротинця. За бажанням А.Я. Фабра, обов'язковим стало врахування місця народження сиріт. Вони неодмінно повинні були бути вихідцями з Таврійської губернії. Форма контролю була досить демократичною – керівництво сирітського будинку зобов'язане було «надавати щорічно звіт по ньому, так само як і про капітали» [14].

Першою газетою в Криму та останньою губернською газетою на території Російської імперії була газета «Таврические губернские ведомости». Газета виходила в Сімферополі з 1838 по 1920 рр. з різною періодичністю (від одного разу на тиждень до 2-3 разів). Видання не ставило за мету описати стан благодійності в регіоні, однак, на сторінках газети можна знайти інформацію про відомих піклувальників у Криму. Так, в одному з номерів видання повідомляється про стан виховання сирітського будинку Фабра. Із восьми років дітей навчали арифметиці, Закону Божому, російській та церковній граматиці, церковному співу. В одному з приміщень установи знаходилась невелика бібліотека, де діти могли виконувати домашні завдання та займатись самоосвітою. Із десяти років хлопці відвідували міське училище. Найталановитіші учні, які добре себе поводити та мали найкращі оцінки, отримували змогу вступити до університету або іншого навчального закладу. [15].

Завдяки численним жертвуванням з боку членів імператорського двору (Великі князі Олексій Олександрович і Олександр Олександрович внесли по 300 руб. в касу товариства), проведенню благодійних заходів, вдалося приступити до збору коштів для відкриття першого в Ялтинському повіті дитячого притулку (селище Алупка), де опікувалися діти місцевих робітників. Вже у квітні 1875 р., через нестачу місць для вихованців, відбулася закладка нового двоповерхового сирітського притулку. Відомості про цей факт знаходимо на сторінках «Таврических епархиальных ведомостей» [16, с. 460].

Своєрідною є історія благодійної діяльності в місті Миколаєві. У 1875 р. у Миколаєві виникла потреба у відкритті в місті нічліжного будинку. В тому ж році він був відкритий, а його утримання покладалось на «Товариство нічліжних будинків». Одним із напрямків роботи товариства було влаштування дитячих притулків праці, навчальних майстерень. Ця подія висвітлена в періодичному виданні «Южанин» [17].

Початок Першої світової війни згубно вплинув на фінансові справи усіх добродійних установ півдня України. Протягом 1914-1916 рр. капітали притулків значно зменшились, скоротилась кількість пожертв та доходів. Відкривалися ясла для дітей, батьки яких були

призвані на війну або померли. Органи місцевого самоврядування на той час не мали змоги надати благодійним закладам жодної фінансової підтримки.

Комплекс періодичних видань виступає найінформативнішим з наступних питань: внутрішнє життя сиротинців, господарська діяльність, справи освіти, роль піклувальників у подоланні явищ безпритульності та бездоглядності дітей. Своєрідну інформацію щодо чисельності сирітських установ, національного колориту піклувальників, еволюції закладів дитячого типу містить саме видання «Трудовая помощь». Окремо підкреслюється актуальність даної проблеми для зазначеного періоду на рівні висвітлення у загальнодержавному періодичному виданні. Широкий спектр статей запропонованої тематики дозволяє розглядати питання дитячої безпритульності та бездоглядності в розрізі з суспільними проблемами. Дослідження демонструє неоднозначність висвітлення соціальних питань в контексті загальноімперської політики. Аналіз даного виду джерел з історії дитячої безпритульності та бездоглядності на півдні України зазначеного періоду демонструє досвід наших предків у галузі опіки, загальний стан справи піклування в регіоні.

Список використаної літератури

1. Бобкова О.М. Организация и деятельность Сиротского дома тайного советника А.Я. Фабра / О.М. Бобкова // Культура народов Причерноморья. – 2007. – №85. – С.100–105; Богінська Ю.В. Историчні аспекти розвитку опіки дітей у Криму / Ю.В. Богінська // Наука і освіта. – 2006. – №1/2. – С.61–62; Гребцова И.С. Очерки развития женского благотворительного движения на юге Российской империи (первая половина XIX ст.) / И.С. Гребцова, С.А. Накаева. – Одесса, 2007. – 280 с.; Савочка А.М. Становлення та розвиток громадських благодійних товариств Ялтинського повіту (друга половина XIX – початок XX ст.) / А. М. Савочка // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія «Історичні науки». – 2010. – Т. 23 (62), № 1 : спецвипуск «Історія України» – С. 155–167; Гузенко Ю.І. Становлення і діяльність благодійних об'єднань на півдні України в другій половині XIX – на початку XX ст.: на матеріалах Херсонської губернії: дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Ю.І. Гузенко. – К., 2004. – 241 с.
2. Гончарова Н.О. Благодійна діяльність дворянства Південної України на сторінках «Вестника благотворительности» / Н.О. Гончарова // Інтелігенція і влада. – 2012. – Вип.26: Історія. – С.141-147; Ступак Ф.Я. Благодійність на сторінках періодичних видань (журнал "Детская помощь") / Ф.Я. Ступак // Грані. - № 12 (116) грудень. - С. 108-112.
3. Трудовая помощь. – 1909. - №4.
4. Трудовая помощь. – 1909. - №10.
5. Трудовая помощь. – 1901. - №8.
6. Трудовая помощь. – 1889. - №1.
7. Заволжский Ю.И. О причинах неуспешности воспитанников в детских приютах // Трудовая помощь. – 1909. - №4. – С. 335-346.
8. Вестник благотворительности. – 1898. - №7.
9. Вестник благотворительности. – 1897. - №3.
10. Гончарова Н.О. - Вказана праця. - С. 141-147.
11. Одесский вестник. – 1829. – 17 марта.
12. Одесский вестник. – 1834. – 14 марта.
13. Бобкова О.М. Организация и деятельность Сиротского дома тайного советника А.Я. Фабра / О.М. Бобкова // Культура народов Причерноморья. – 2007. – № 85. – С.100-105.
14. Открытие очага-яслей // Южные ведомости. – 1917. – 16 июля.
15. Годовой отчет о деятельности Ялтинского благотворительного общества за 1869/1870 год // Таврические губернские ведомости. – 1871. – 4 февр.
16. Кашкадамов М. Сиротский дом тайного советника Фабра в Симферополе / М. Кашкадамов, П. Аверкиев, О. де-Мезон // Таврические епархиальные ведомости. – 1870. – № 14. – С.460.
17. Южанин. – 1893. – 19 декабря.

Аннотация

Москалева Ю. Р. Детская беспризорность и безнадзорность на Юге Украины (вторая половина XIX – начало XX в.): Анализ периодических изданий.

В статье проведен источниковедческий анализ периодических изданий по проблемам детской беспризорности и безнадзорности на Юге Украины со второй половины XIX – в начале XX в. Определены главные издания относительно опеки над детьми в регионе, их структуру и информативный потенциал. Отмечено, что особенностью проанализированной прессы, как исторического источника, является то, что ее материалы позволяют воссоздать ряд неизвестных или малоисследованных страниц по указанной проблематике. В то же время отмечено, что значительный комплекс разноплановых материалов периодики требует тщательного источниковедческого анализа, прежде всего с точки зрения полноты освещения событий и достоверности данных, которые помещались на их страницах.

Ключевые слова: периодические издания, опека, благотворительность, детские приюты, попечители.

Summary

Moskaleva Y. R. Child Homelessness and Neglect in the South of Ukraine (second half of the XIX – early XX centuries): Analysis of Periodicals.

In the article the source study analysis of periodicals on problems of children's homelessness and neglect in the South of Ukraine second half of the XIX – to beginning of XX centuries. Main publication concerning custody of children in the region, their structure and informative potential. It is noted that the feature of the press as a historical source, is that the materials allow you to recreate a number of unknown or poorly explored pages from the perspective of a given topic. At the same time it is noticed that a significant set of diverse materials periodicals requires careful source analysis, above all from the point of view of completeness of coverage and accuracy of data, which were placed on their pages.

Keywords: periodicals, trusteeship, charity, orphanages, trustees.

УДК 94 (438)“1980/2004”

Ю. В. Окуньовська

ПРОБЛЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПОЛЬЩІ

Реферат. Процеси розвитку демократичних інститутів у Польщі та зростання громадської активності призвели до розширення діяльності громадського сектору впродовж 1989-2004 рр. Громадські організації у Польщі прийнято ще називати – «неурядовим» або «третьім сектором». Це так звана мережа громадських, некомерційних організацій, що покликані вирішувати проблеми суспільства, які не в змозі вирішити державний сектор.

Діяльність даних організацій є багатoproфільною та охоплює найважливіші сфери суспільного життя, що зафіксовані у ряді законів Республіки Польща починаючи з 1984 р. та були закріплені у законі від 24 квітня 2003 р. «Про діяльність суспільної користі й волонтерство» серед яких: освіта та наука; спорт та туризм; культура і мистецтво; охорона здоров'я; соціальна допомога; міжнародні зв'язки, питання інтеграції.

У зв'язку із диференціацією функцій та завдань організації неурядового сектору єдиної прийнятої класифікації організацій не існує, вони змінюються в залежності від підходів дослідників.

У роботі проаналізовано погляди провідних дослідників з даної теми. Висвітлено джерела та літературу, що розкривають специфіку діяльності громадського сектору Польщі.

Ключові слова: «Третій сектор», суспільство, сфера, волонтерство, інтеграція, ідентичність.

Громадські організації у Польщі розгорнули потужну діяльність після 1989 р., коли в країні активізувалися демократичні перетворення. Хоча і раніше існували об'єднання громадян, що виступали за свої права і свободи та з метою політичного протистояння. Процес становлення «третього сектору» відбувався паралельно з інтеграцією Польщі до Європейського Союзу, що відіграло помітну роль і у спрямованості діяльності самих організацій та у спробах їх класифікації.